

הקדמה

1

אנו המכירים, אנו עצמנו איננו מוכרים לעצמנו: וסיבה מספקת לכך. מעולם לא חיפשנו את עצמנו. איך יכולנו אם כן למצוא את עצמנו ביום מן הימים? בצדק אמרו האומרים: "באשר אוצרכם, שם גם לבבכם"; במקום בו עומדות כוורות הכרתנו, שם האוצר שלנו. כחיות מכונפות מבטן וכרודי דבשההכרה מלידה, הננו תמיד בדרך אליה, ובמעמקי הלב אין אנו מתעניינים בעצם אלא בדבר אחד בלבד — משהו "להביא ביתה". וכל מה שנוגע לשאר עסקי חיים המכונים "חוויות" — וכי למי מאתנו נותרה עוד לכך מידה מספקת של רצינות? או של זמן? חוששני שמעניינים כגון אלה הסחנו תמיד את דעתנו: לבנו פשוט אינו נתון לכך — ואף לא אוננו. אדרבא, נמשלנו לפזור-נפש אלהי משוקע בתוך עצמו, אשר זה עתה הלא הפעמון במלוא אוננו לתוך אזנו את שתיים עשרה פעימות הצהרים — והוא גיעור בבת אחת ושואל עצמו "מה בעצם צולצל פה?", כך גם אנו נשפשף לעיתים, לאחר מעשה, את אזנינו, ומוכיח-תמהון ומופ-תעים כליל אנו שואלים: "מה בעצם הדבר הזה אשר עבר עלינו?" יתר על כן: "מי אנו בעצם?" ולאחר ככלות הכל, כאמור, אנו סופרים ומוגים את כל שתיים-עשרה הפעימות המרטיטות של חווייתנו, של חיינו, של היוזנו — אהה! ותמיד פוגמים בספירה...כי הגה בעל כרחנו אנו נותרים זרים לעצמנו. אין אנו מבינים את עצמנו, בעל כרחנו אנו טועים בעצמנו, ולעולמי-עד יפה לגבינו המימרה: "אדם רחוק ביותר מעצמו" — לגבי עצמנו אין אנו בגדר "מכירים"...

2

מחשובתי על מוצא הדעות הקדומות במוסר שלנו — שהרי באלה מדובר בכתב-תגר זה — מצאו את ביטויין הראשון, החסכני והארעי, באותו אוסף אימרות הנושא את השם "אנושי, אנושי-מדי, ספר לרוחות חופשיים", ואשר העלאתו על הכתב החלה בסורינט, בימי חורף אחד, אשר איפשר לי לעצור, כאשר יעצור הלך בנדודיו, על מנת להשקיף על פני ארץ רחבה ומסוכנת זו שרוחי עברה בה עד אז בנדודיה. זה היה בחורף 1876-1877; המחשבות עצמן קדומות יותר. בעיקרו של דבר הרי אלה אותן המחשבות עצמן, שאני מעלה מחדש בפרקים אלה — ואני מקווה שזמן הביניים הארוך השפיע עליהן לטובה, ליתר-בגרות וליתר-בהירות, ליתר-כוח וליתר-שלמות. העובדה, שגם היום עדיין אני מחזיק בהן ושהן עצמן בינתיים נתהדקו יותר ויותר זו לזו, צמחו זו לתוך זו, השתרגו והשתרשו זו בזו, מגבירה בי את שמחת בטחוני בכך, שמלכתחילה לא בנפרד, לא באקראי, לא ביחידות נתחוללו בי, כי אם מתוך שורש משותף, מתוך רצון-יסוד של ההכרה, רצון שהוא צו המעמקים, שדברו מתברר והולך ותובע בלי-הרף יתר-ברירות, יתר-וודאות. ורק כך נאה לו, ורק כך יאה לפילוסוף. אין אנו רשאים כלל להיות שרויים בעניין כלשהו בנפרד: לא לטעות בנפרד ולא לקלוע לאמת בנפרד. אדרבא, כאשר ישא האילן בעל כורחו את פירותיו, כן צומחים מתוכנו מחשבותינו, ערכינו; כל "הן" שלנו, ו"לאו" שלנו, כל "אם" שלנו וכל "שלא" שלנו — משוייכים זה לזה, מתייחסים זה אל זה, כולם עדין של רצון אחד, של בריאות אחת, של ארץ אחת, שמש אחת. — האם יערבו לחככם פירותינו אלה? — וכי מה זה מעניין את האילנות! וכי מה זה מעניין אותנו, אותנו הפילוסופים!...

3

מתוך פקפקנות, שהיא לי תכונה מיוחדת, וכלל איני שש להודות בה, והיא מוסבת על המוסר, על כל מה שנתקדש עד כה

עלי-אדמות כמוסר — מתוך פקפקנות שהופיעה בחיי כה מוקדם, כה בלתי-קרואה ושלוחת-רסן וכה נוגדת סביבה, גיל, מופת, מוצא, שכמעט וניתנת לי הזכות לכנותה בשם "א-פריורי" שלי — נאלצו סקרנותי וחשדנותי להיעצר בעוד מועד בפני השאלה, מהו בעצם מוצאם של הטוב והרוע שלנו. למעשה בעיית מוצאו של הרוע החלה להציק לי בעודני נער בן שלש-עשרה: ובגיל זה, בו הלב הוא "חציו משכך לשעשועי ילדות וחציו משכך לאלהים", הקדשתי לה משחק-ילדות ספרותי ראשון שלי, את תרגיל הכתיבה הפילוסופי הראשון שלי — ואם תשאל ל"פתרון" שמצאתי אז לבעייה זו, אכן, נתתי לו, לאלהים כמובן, את כל הכבוד הראוי ועשיתיו לאבי הרוע. האם זה הי הדבר שאותו רצה ממני אותו "א-פריורי" שלי, זה הא-פריורי החדש שהוא לא-מוסרי או לכל הפחות ללא-מוסר, וזה "הצו הקטיגורי" הסתום, שדיבר מתוכו, ואויה! האנטיקאנטיאני, צו שבינתיים הרביתי להטות לו אוזן ולא אוזן בלבד? ... לאושרי הקדמתי להבדיל בעוד-מועד בין הדעה הקדומה התיאולוגית ובין זו המוסרית, ולא היפשתי עוד את מקור הרוע מעבר לעולם. קצת מיומנות היסטורית ופילולוגית ועמה חוש הבחנה מוטבע ודק בשאלות פסיכולוגיות בכלל, החליפו לי עד מהרה את בעייתי באחרת: באלו נסיבות המציא לו האדם שיפוטים ערכיים אלה "טוב" ו"רע", ומהו הערך שלהם עצמם? האם עיכבו או קידמו את הצמיחה האנושית עד כה? המהווים הם אות למצוקתם, לדלדולם, לניווגם של החיים? או להיפך, שמא מתגלים בהם עושרם, כוחם, רצונם של החיים, עוזם, בטחונם, עתידם? — על כל אלה מצאתי והעיוותי כל מיני תשובות. ערכתי הבחנות בין זמנים, עמים, דרגותיהם של אישים, פירטתי את בעייתי. מן התשובות עלו שאלות חדשות, חקירות, השערות, הסתברויות: עד אשר הגעתי לאדמה משלי, לקרקע מתחת לרגלי, עולם מלא, מחריש, משגשג ופורח כגני-סתר אלה אשר איש לא העז לפללם כלל... אה, מה מאושרים אנו, המכירים, בתנאי, שנדע להחריש זמן ארוך למדי!...

את הדחיפה הראשונה להשמיע משהו מהשערותי על מוצא המוסר, נתן לי ספרון בהיר, שקוף, פיקח, ואף בפיקחות של זקנה, ממנו עלה לבגד עיני לראשונה בצורה בהירה סוג מהופך ונלוז של השערות גניאולוגיות, זה הסוג האנגלי האמיתי והוא משך אותי בזה כוח המשיכה החבוי בכל המנוגד, האנטי-פודי. שמו של הספרון היה "מקורן של ההרגשות המוסריות" ומחברו ד"ר פאול ריי; שנת הופעתו 1877. ייתכן שמעודי לא קראתי דבר שכל משפט ומשפט בו, כל היקש אחר היקש, יעוררו את שלילתי אותם במידה שעורר ספר זה: אך ללא שמץ של מרירות ורוגז. בספרי שנזכר לעיל ואשר עליו עבדתי אותה שעה, התייחסתי בשעת צורך ושלא בשעת צורך לטיעונים של אותו ספר, לא על מנת לסתור אותם — מה לי ולמלאכת סתירה — כי אם, כיאות לבעל רוח פוזיטיבית, כדי להציב את המסתבר יותר במקום הבלתי-מסתבר, או לעת מצוא, טעות אחת במקומה של אחרת. אז העליתי, כאמור, לראשונה לאור היום את ההשערות הן על המוצא, שלהן מוקדשים פרקים אלה; ועשיתי זאת בצורה כושלת אשר אהיה אחרון להתכחש לה בפני עצמי, לא חופשי עדיין וללא לשון מיוחדת לעניינים מיוחדים אלה ולא בלי נסיגות והיסוסים. לגבי פרטים מן הראוי להשוות מה שאמרתי ב"אנושי אנושי-מדי" (כרך א', 483 וכו') על הקדם-היסטוריה הכפולה של הטוב והרוע (דהיינו, משכבת אנשי האצולה ומשכבת העבדים) וכן (שם, 535 וכו') על ערכו ומוצאו של מוסר הפרישות; וכן (שם 504 וכו' ו-770) "על המוסריות שבמוסרת" והוא הסוג הקדום בהרבה וראשוני יותר של המוסר והוא רחוק toto coelo² מהערכיות האלטרואיסטית (ובו רואה ד"ר ריי, ככל הגניאולוגים האנגלים של המוסר, את הערכיות המוסרית כשהיא לעצמה; וכן (שם 501 וכו')

¹ Paul Rée

² כרחוק שמים מארץ.

"הגודד" (גם 885 וכו') "דמדומי שחר" (שם 1084 וכו'), על מוצאו של הצדק כמידת השיווי בין שווי-העוצמה בקירוב (שיווי משקל כתנאי מוקדם לכל הסכם, כלומר לכל חוק); וכן על מוצא העונש ("הגודד" 881 וכו' ו-899 וכו'), שלגביו המטרה השירוריסטית אינה לא מהותית ולא ראשונית (כדעתו של ד"ר ריי — אדרבא, מטרה זאת שובצה לתוכו רק לאחר מכן ובנסיבות מסויימות, ונשארה תמיד בגדר דבר משני וחוספת).

אותה שעה בעצם העסיק את לבי עניין חשוב יותר מאשר עולם השערות שלי או של אחרים על מוצא המוסר (או ליתר דיוק: זה עניין אותי רק במידה ששימש אמצעי בין אמצעים למטרה האחרת). דעתי היתה נתונה אז לערכו של המוסר — ועל כך עמדתי כמעט לבדי בפולמוס עם מורי הגדול שופנהאואר, שאליו כלו אל נוכח, פונה אותו ספר בכל הלהט ובמרי סמוי — כי הנה גם הספר ההוא בגדר "כתב תגר". הבעייה היתה במיוחד הערכת הצד ה"הבלתי-איגואיסטי" ביצרים של החמלה, האיון העצמי, ההקרבה העצמית, יצרים אשר שופנהאואר ציפם זהב, עיטרים אלוהות, אפפם עולם-הבא, עד אשר הפכו להיות לו "ערכים כשהם לעצמם", ועל בסיסם הפטיר את ה"לאו" על החיים ועל עצמו. אך הנה נגד יצרים אלה דוקא, דיברו מתוכי החשד והספק החותר והולך ומעמיק לחפור! בכך דוקא הבחנתי את הסכנה הגדולה לאנושות, את הכוח המושך אותה בפיתויי פיתויים עדניים — אך לאן? אל האין? — בכך דוקא ראיתי את ראשית הקץ, את ההיעצרות, את העיפות המביטה אחורנית, את הרצון הפונה נגד החיים, את החולי האחרון המבשר בואר ענוגות ונוגות. תפסתי את מוסר-החמלה המתפשט והולך ותוקף ומדבק בחולניותו אף את הפילוסופים, כאות מזור של תרבותנו האירופית שנעשתה לזרא, כדרך עקיפין לבודהיזם חדש. לבוד-היום אירופי? לגיהיליזם?... העדפה מודרנית זו והערכת-יתר של החמלה מצד הפילוסופים, זו תופעה חדשה: דוקא על

הפסול שבחמלה הסכימה עד כה דעתם של הפילוסופים. דינו בשמותיהם של אפלטון, שפינוזה, לה־ראשפוקו וקאנט, ארבעת הוגים הרחוקים זה מזה בתכלית הריחוק אך מאוחדים באחד: ולולם בחמלה.

6

בעייה זו של ערך החמלה ומוסר החמלה (—אני מתנגד לריכוך המודרני והמחפיר של רגשות —) נראית תחילה כדבר מבודד, כסימן־שאלה לעצמו; אך מי שפעם נתקע כאן, מי שלמד כאן את חכמת השאלה, יעבור עליו מה שעבר עלי — יפתחו לפניו אפקים חדשים ועצומים, האפשרות לתקוף אותו כסתר־חורת, יצופו ויעלו השדות, חששות, חרדות מכל סוג, יתערער אימונו במוסר, בכל מוסר — עד הישמע לבסוף קול התביעה החדשה. הבה נגידנו, את דבר התביעה החדשה: נחוצה לנו בקורת הערכים המוסריים, מן הדין להציב את סימן השאלה על ערכם של ערכים אלה עצמם — ולשם כך דרושה ידיעת הנסיבות והתנאים שמתוכם הם צמחו, שמתוכם התפתחו, וזו, סטו (מוסר כתוצאה, כסימפטום, כמסכה, כצביעות, כמחלה, כאי־הבנה; אך גם מוסר כסיבה, כתרופה, כגירוי, כמעצור, כרעל), ידיעה אשר עד כה טרם הושגה ואף לא נתבקשה. ערכם של "ערכים" אלה נחשב כנתון, כעובדה, כדבר שמעבר למוטל־בשאלה; הן עד כה לא עלה על קצה הדעת לפקפק ולהטיל ספק בכך, ש"הטוב" נמצא במעלת ערכיות גבוהה יותר מן ה"רוע", גבוהה יותר מבחינת קידומו, תועלתו, הצלחתו של האדם בכלל ובה"א הידיעה (כולל עתידו של האדם). ומה הדין אם ההיפך מזה הוא האמת? מה אם ב"טוב" חבויים גם אותות של נסיגה, וכן סכנה, הדחה, רעל, סם נארי־קוטי, שבעזרתו ההווה חי על חשבוננו של העתיד? אולי בהרווחה יתרה ובסכנה פחותה אך בסגנון ועום יותר, בנמוך? ... שמא המוסר דוקא יהא אשם בכך שלעולם לא יושגו העוצמה והפאר האפשריים והעילאיים ביותר של הטיפוס אדם? ושמא על ידי כך נעשה המוסר למסוכנת שבסכנות?

7

אכן, אני עצמי, מאז נפתחו לי אפקים אלה, מצאתי טעם מספיק לתפש לעצמי חברים, מלומדים, גועזים וחרוצים (ועדיין אני מחפש). בארץ זו, עצומה ונרחבת וטמירה כל כך, ארץ המוסר — מוסר שהיה קיים בפועל וחיו אותו בפועל — מן הראוי לערוך בה מסע בעיניים פקוחות שהרבה סימני־שאלה חדשים בהן: וכי אין פירושו של דבר גילוייה ממש של ארץ זו? ואם בעת מעשה הרהרתי בין היתר גם בד"ר רי הנזכר, היה זה מפני שלא פקפקתי כלל בכך, שמעצם טבען של שאלותיו יידחק למיטודיקה נכונה יותר על מנת להשיב עליהן, ושמא בזאת רימיתי עצמי? מכל מקום היתה זו כוונתי להתוות לעין חריפה כל כך ובלתי משוחדת, כיוון נכון יותר, כיוון להיסטוריה הממשית של המוסר, ולהזהיר אותו בעוד־מועד מפני עסק אנגלי זה של היפותיסות מרחפות בשמי כחול. הן ברור למדי מהו הצבע החשוב בשביל גניאלוג של המוסר פי־מאה מן הכחול דווקא: האפור, כלומר, המתועד, שניתן להיקבע ממש, שהיה בממש, בקיצור, זה כתב החרטומים הארוך, הקשה לפענות, של מוסר האדם מימים ימימה! אכן, כתב זה בכלל לא היה ידוע לו לד"ר רי; אולם הוא קרא את דארווין — על כן מתר־חשת בהיפותיסות שלו, בצורה משעשעת מכל מקום, לחיצת ידיים נימוסית בין היית הטריף הדארוויני ובין בן התפנוקים החדיש ביותר ש"אינו נושך עוד", כשפגיו של זה האחרון מביעים לא־איכפתיות טובת־לב ועדינה, שמהולה בה טיפת פסימיות וליאות: כלו אין זה משתלם בעצם להתייחס ברצינות לכל העניינים ההם — לבעיות המוסר. אך לי נראה להיפך, שאין לך דבר שהיחס הרציני אליו יהא משהלם יותר; והרי גם זה בגדר תשלום הוא, כשבאחד הימים אולי יותר לך להתייחס לעניינים אלה בעלי־צוֹת. כי הנה העליצות, או אם להגיד זאת בלשוני, המדע העליז — הן בגדר תשלום הוא על הרצינות הממושכת, האמיצה, החרוצה והמתחרתית, רצינות שאכן אינה מתת לכל אחד. אך בו ביום בו נאמר מכל לבנו: "קדימה! גם

מוסרנו העתיק שייך לקומדיה!¹ הן גילינו עלילה חדשה ואפ"ס שריוות חדשות בשביל הדראמה הדינויסית על "גורלה של הנפש" — ויכול אתה להמר על-כך שהוא ידע להפיק תועלת מזה, הוא, זה משורר הקומדיות הגדול, הקדמון, הנצחי, של קיומנו!...

8

אם חיבור זה לא יובן על ידי מישהו ולא ייקלט באוזניים, דומני, שלא תהא זו בהכרח אשמתי שלי. הוא ברור למדי מתוך הנחה, שאני מניחה מראש, שחיבורי הקודמים נקראו תחילה ולו גם מתוך מאמץ מסויים: ואכן הללו אינם קלים לתפיסה. מה שנוגע למשל ל"זרתוטרא" שלי, אינני מניח בגדר מי שמבין-בו את מי שאי-פעם לא נפצע עמוקות ואי-פעם לא נתפעל עמוקות מכל מלה ומלה בו: ורק אז הוא רשאי ליהנות מזכות-יתר, ליטול ביראת-כבוד חלק בזה האלמנט ההאלקיוני², שיצירה זו מתוכו נולדה, ובמלוא זיו השמש שלו, ובמרחבו, ברחקו, בוודאיותו. בדוגמאות האחרונות סיבת הקושי היא בצורה הפתגמית: זה גובע מכך שבימינו אין מתייחסים לצורה זו בכובד ראש כראוי. פתגם שנטבע ונוצק היטב אינו "מפוענח" על ידי קריאתו; רק לאחר מכן יש לגשת לפרש אותו ולכך דרושה אמנות של פירוש. במאמר שלישי של ספר זה הצעתי דוגמא למה שאני מכנה בכגון זה בשם "פירוש": בראש מאמר זה בא פתגם שהפרק עצמו הוא פירוש. אך כדי להתאמן באמנות קריאה שכזאת, דרוש בראש וראשונה משהו שכיום דוקא נשכח כליל — ועל כן טרם בא מועד היות ספרי "קריאים" — ולכך הקורא צריך להיות כמעט בגדר פרה, ומכל מקום לא "אדם מודרני": שהרי דרושה העלאת גרה...³

סילס מאריה, אנגאדין העילית
ביולי 1887

⁸ הלקיון = צפור קרה, ומכאן בהשאלה, שלוות קרה.

מאמר ראשון
"טוב ורוע", "טוב ורע"

1

הפסיכולוגים האנגלים הללו, להם אנו חייבים תודה על הנסיונות היחידים שנעשו עד כה לגיבוש תולדות התהוותו של המוסר — הם גופם בגדר חידה לא קלה: ומשום כך — אני מודה ומתוודה — משום היותם הם גופם חידה, יש להם עדיפות מהותית על פני ספריהם: הם עצמם מעניינים! פסיכולוגים אנגליים אלה — מה הם רוצים בעצם? אתה מוצא אותם תמיד כשהם, מרצונם או שלא מרצונם, עוסקים במלאכה אחת: להציב בשורה הראשונה את ה-"partie honteuse" של עולמנו הפנימי ולחפש את הגורם הפועל, המנחה, הקובע לגבי ההתפתחות, דוקא במקום בו גאוותו האינטלקטואלית של האדם לגמרי לא ששה למצאו (כגון ב-"vis inertiae" של ההרגל, או בשכחה, או בדרך המיכאנית בה נתפסים ונקרסים זה בזה רעיונות בצורה עיוורת ומקריה, או בכל דבר שהוא פאסיבי בהחלט, אבטומאטי, רפלקסיבי, מוליקולארי ומטופש מן היסוד) — מה זה בעצם שדוחף פסיכולוגים אלה שוב ושוב לאותו כיוון דוקא? שמא זה יצר גימודו של האדם, יצר מסתתר, מרושע, גס-רוח, ואולי אף מתחמק מלהודות בקיום עצמו? או שמא חשדנותם הפסימית, אי-אימונם של אידיאליסטים ירקקיי-פנים מאוכזבים, ארסיים וקודרים? או שמא שנאה וטינה סמויות מן העין נגד הנצרות (ואפלטון), אולי אף מתחת לסף ההכרה? ואולי סתם תאוותנות לטעום מן הזר והמוזר, מן הפאראדוקס המכאיב, מכל מה שמפוקפק ומכל חוסר-הטעם של הקיום? או לבסוף — שמץ מזה וקומץ מזה: קצת נוולות, קצת דכאון, קצת

⁴ הצד המחפיר.
⁵ כוח ההתמד.

אנטי-נצרות וקצת דגדוג וצורך בפלפל? .. אך הנה אומרים לי: לא מיניה ולא מקצתיה, הללו הם פשוט צפרדעים זקנות, קרות, משעממות, השורצות סביבו של אדם, חודרות לקרבו ומקרטעות שם כאילו שריות בעולם שהוא יפה להן, דהיינו בביצה. אני שומע זאת במורת רוח, יתר-על-כן: אינני מאמין בכך; ואם מותרת לו לאדם משאלה במקום שאינו יכול לדעת, הרי משאלתי מקרב-לב היא שההיפך מזה יהיה אצלם — שחוקרים ומיקרוסקופאים אלה של הנפש יהיו מיסודם חיות אמיצות, רחבות-לב וגאות, היודעות להחזיק ברסן את הלב ואת הכאב ויאמנו עצמם להקריב את הרצוי על מזבח האמת, על מזבח כל אמת, ולו גם פשוטה, מרירה, מכוערת, מגעילה, בלתי-נוצרית, בלתי-מוסרית... כי אכן מצויות אמיתות כאלה. —

2

כל הכבוד אם כן לרוחות הטובים, שאולי הם המושלים בכיפתם של היסטוריקאים אלה של המוסר! אך למרבית הצער בגדר חוודאי הוא שהרוח ההיסטורית עצמה מהם והלאה, שדווקא כל הרוחות הטובים שבהיסטוריה עוברים אותם לאנחות! כל כולם ממשיכים להגות על דרך שנהגו בה כל הפילוסופים עד כה, משמע דרך בלתי-היסטורית מעיקרה; בזה אין ספק כלל. כל השיבוש שבגניאלוגיה של המוסר שלהם צף ועולה מיד בהתחלה, בבואם להסביר את מוצא המושג וההערכה "טוב". וכך הם פוסקים הלכתם: מעשים לא-אנוכיים שובחו וכונו כ"טובים" על ידך האנשים שלגבם הם נעשו, משמע, שלדידם היו מעשים מועילים; לאחר מכן נשכח מקור זה של השבח ושל המעשים הלא-אנוכיים, ומכיוון שלא פסקו לשבחם כטובים, להרגישם כטובים, נעשה הרגל לראותם כך — כאילו טובים הם כשהם לעצמם. ברור מיד: היקש זה כבר טומן בתוכו את כל הקווים האופייניים לאידיוסינקראסיה של הפסיכולוגים האנגליים — הגה הנם: "התועלת", "השכחה", "ההרגל" ולבסוף: "הטעות", וכל זה כבסיסה של קביעת ערכים שהאדם

הנעלה היה עד כה גא עליה כעל סוג מסויים של זכות-יתר אשר לאדם. הכרח הוא לדכא גאוה זו ולבטל את הערכיות שבקביעת ערכים זו: האם הושגה המטרה? ... בראש וראשונה ברור לי וגלוי בתכלית, שהתיאוריה הזאת מלכתחילה חיפשה ומצאה את כור מחצבתו של המושג "טוב" במקום הבלתי נכון: ההערכה "טוב" לא נוצרה כלל אצל אלה שלגבם נעשה ה"טוב" אדרבא, "הטובים" עצמם, משמע, גדיבי-עם, אדירי-עם, רמי-המעלה ורמי-הדעת, הם עצמם תפסו וקבעו את עצמם ואת מעשיהם כטובים, כלומר כראשונים במעלה בניגוד לכל מה שהוא גמור, שפל-דעת, נקלה והמוני! רק מתוך פאתוס זה של המרחק נטלו לעצמם את הרשות ליצור ערכים, לטבוע שמות לערכים: מה להם ולתועלתיות! גביעה לזהות זאת של משפטי-ערך הקובעים דרגות ומעלים דרגות, היא הפוסלת את הראייה התועלתנית כזרה ככל-האפשר ופוגמת ביותר: כאן דוקא נתקל הרגש בניגוד זה שבמידת החום הנמוכה שהיא הנאי ראשון לכל שיקול תועלתני, לכל פקחות מתחשבת — ולא דוקא לשעה קלה, למקרה יוצא דופן, כי אם לתמיד. פאתוס האצילות והרחק, כאמור, זו תחושת היסוד הכוללת, המכרעת, של סוג אנשי מעלה שליטים לגבי הסוג הנמוך יותר, לגבי איזה "מטה" — זהו מקור הניגוד בין "טוב" ו"רע". (זכות האדונים לקבוע שמות היא כה יסודית, שאנו רשאים לראות בה אף את מקורה של הלשון עצמה כביטוי עוצמתם של שליטים: הם האומרים: "דבר זה הוא זה או זה", הם הטובעים על כל דבר וכל התרחשות את חותם הצליל הקולי ועל ידי כך גם קובעים בעלותם עליו). מקור זה הוא הגורם שהמלה "טוב" מלכתחילה כלל וכלל אינה קשורה בהכרח בפעולה לא-אנוכית: כפי שרוצה אמונתם הטפלה של גניאלוגים אלה של המוסר. אדרבא, דבר זה מתרחש רק עם ירידתה של הערכיות האצילה. או אז נדחק לתוך מצפון האדם ומבליט עצמו יותר ויותר אותו ניגוד בין "איגואיסטי" ו"לא-איגואיסטי" — ואם להשתמש בלשון שלי, היצר העדרי הוא המקבל בזאת את

רשות הדיבור (וגם רשות הכינוי). ועדיין דרוש זמן רב כדי שיצר זה ייעשה אדון במידה כזאת, שקביעת הערכים המוסריים תיחלה באותו ניגוד ותישאר תקועה בתוכו (כפי שארע למעשה באירופה של היום: הדעה הקדומה, המעניקה שוויון ערכי למושגים "מוסריים", "לא-איגואיסטי", חסר פניות, שלטת היום בעוצמה רודנית של "אידיאה-פיקס" וחוליי-ראש).

3

אולם אף זאת: גם אם נתעלם לחלוטין מכך, שאין שום אחיזה היסטורית להשערה זו על מוצא המשפט הערכי "טוב", עדיין היא נגועה בחוסר-השחר הפסיכולוגי שבחוכה עצמה. תועלת-תיותו של המעשה הלא-איגואיסטי הוא לפיה מקור שבחה, ומקור זה הוא שנסכח — אך כיצד תיתכן בכלל שכחה כזאת? אולי אי-פעם פסקה תועלתיותו של פעולות כאלה? והרי ההיפך מזה היא האמת: תועלתיות זו היתה והוזה בכל הזמנים מעשה של יומיום, כלומר משהו שבלי-הרף הוטעם מחדש: משמע, במקום להיעלם מהתודעה, במקום אבדון ונשייה, היא נחרתה בהכרח בתודעה בבהירות גוברת והולכת. מה נבונה יותר ההשערה המנוגדת (ואין פירושו של דבר שהיא גם אמיתית יותר —), המיוצגת למשל על ידי הרברט ספנסר, המזהה מבחינה מהותית את המושג "טוב" עם המושג "מועיל", "תכליתי", כך, שבהערכתה "טוב" ו"רע", האנושות רק סיכמה וקידשה את נסיונותיה הבלתי-נשכחים ובלתי-תיתנים להישכח של כל מה שיש לו תכלית והוא מועיל, ואת כל מה שהוא חסר-תכלית ומזיק. לפי תיאוריה זו טוב הוא מה שהוכח מאז ומקדם כמועיל: וזו סמכות תחולתו "כבעל ערך מלעילא דלעילא", כ"בעל ערך כשהוא לעצמו". גם דרך זו של הסבר מוטעית היא, כאמור, אך לפחות הגיונית בתוך עצמה וניתן לקיימה מבחינה פסיכולוגית.

4

— הרמזה לדרך הנכונה ניתנה לי מן השאלה, מה היא בעצם המשמעות האתימולוגית של מונחי "הטוב" כפי שנטבעו בשפות שונות. והנה זה מצאתי, שבכל מקום חל גלגול-מושגים אחד ושווה, בכל מקום מונח היסוד היה "אציל", "נדיב", במובן המעמדי, שממנו נבע והתפתח ממש בכורת מושג "הטוב" במובן "הנפש האצילה", "בן-נדיבים", איש "הסגולה הרוחנית"; להתפתחות זו הקבילה אחרת, שהמשיכה את המונחים "נקלה", "המוני", "שפל", עד למושג "רע". הדוגמא המשכנעת ביותר לכך היא המלה הגרמנית schlecht (השווה גם schlechtdings, schlechtweg) שציינה תחילה את האדם הפשוט, ההמוני, עדיין ללא מבטי-לווי חשד-ניים, ורק בניגוד לאציל. בערך בימי מלחמת שלשים השנה, משמע מאוחר למדי, חל אותו היסט אל המשמעות של היום. — תפיסת דבר זה נראית לי כמחותית בתחום הגניאלוגיה של המוסר; העובדה שהדבר נתגלה מאוחר כל כך נובע מההשפעה המעכבת הנודעת בעולם המודרני לדעה הקדומה הדימוקראטית בכל הנוגע לשאלות המוצא, דעה קדומה החודרת גם לתחום האובייקטיבי לכאורה של מדעי הטבע והפסיכולוגיה, ולפי שעה אני מסתפק ברמו בלבד. מקרהו המהולל של בוקל⁶ מוכיח, מה מידת הנזק שדעה קדומה זו עלולה לגרום במיוחד בשדה המוסר וההיסטוריה, כשהיא משתוללת בשנאה שלוחת-רסן; הפלכאיות של הרוח המודרנית, שמוצאה אנגלי, פרצה שוב על אדמת מולדתה, נסערת כהר געש מרופש, רבת-מלל, בעלת לשון ממולחת למדי ובקולי-קולות וניבול-פה, לשון בה דיברו מאז ומתמיד כל הרי הגעש. —

* schlecht = רע, schlicht = פשוט.
 * בפשיטות, בהחלט.

* Buckle Henry Thomas היסטוריון אנגלי (1821—1862)

לגבי הבעייה של נ, שמתעמים מספיקים אנו רשאים לכנותה בשם בעייה חרישית, ומתוך בררנות אין היא פונה אלא לאזניים מועטות, יש עניין לא מעט בכך לקבוע, שאף מן המלים ושרשי המלים המציינים את ההוראה "טוב", מבצבץ לעתים קרובות גון-היסוד שעל פיו הרגישו עצמם האצילים כבני-עליה. ייתכן אמנם שבמרבית המקרים הם מכנים עצמם פשוט על-פי עלקנות העוצמה אשר להם ("שליטים", "אדונים", "מצויים"), או על-פי האותות החיצוניים של עליונות זו, כגון "עשירים", "בעלים", (זוהי המשמעות של *arya*, ובמקביל גם בשפות הארניות והסלאביות). אולם גם על-פי תכונת אופי טיפוסית: והוא הדבר בו אנו עוסקים כאן. הם מכנים עצמם למשל "דוברי אמת"; בראש וראשונה האצולה היוונית, אשר פה להם היה המשורר תיאוגניס איש מיגרה. המונח שנטבע לכך הוא *ἔσθλος*, אשר על פי שרשו פירושו "אשר הוה", שהוא בעל מציאות, שישנו ממש, שהוא אמיתי; לאחר מכן, תוך כדי תפנית סובייקטיבית, צויין בה איש האמת כאיש דובר האמת: בשלב זה של גלגול המושג, הפכה המלה לאות ולמלת ההיכר של האצולה וקיבלה במלואה את המשמעות של "נאצל", להבדיל מהאיש הנקלה, השקרן, כפי שהוא נתפס ומתואר על ידי תיאוגניס, עד לגולה האחרון, כשעם רדתה של האצולה, לא שימשה עוד אלא לציון אצילות-נפש ונעשתה כמו בשלה ומתוקה. במלה *κακός*; כמו ב-*δελός*¹⁰ (הפלבאי בניגוד ל-*ἀγαθός*¹¹) מודגשת הפחדנות: אולי יש בזאת רמז לכיוון שבו יש לחפש את מוצאה האיתימולוגי של המלה *ἀγαθός*¹¹ הניתנת לפירושים שונים. ב-*malus*¹² הלאטיני,

9 רע.
10 נקלה.
11 טוב.
12 רע.

שאני מצמיד לה את *μέλας*¹³ ייתכן ומצויין האדם הפשוט כבעל העור הכהה, בראש וראשונה שחור-השער ("hic niger—¹⁴"), כתושבה הקדום הקדם-ארי של אדמת איטליה, שב-צבעו כאות היכר הבולט ביותר, נבדל מ"גזע הארי, הבלונדי, הכובש, שהשתלט על הארץ"; מקרה מקביל במלואו מצאתי לפחות בגאלית: המלה *fin*¹⁵ (למשל בשם Fin-Gal) מלת ההיכר של האצולה, אחר כך במשמעות הטוב, המעודן, הטהור, ראשיתה ציון לראש הבלונדי בניגוד לילידים הקדומים, הכהים, שחורי-השער. הקלטים, אגב, היו כהחלט גזע בלונדי; ומעשה לא נכון הוא שעושים (ועדיין עושה כן ווייכוב), כשבמפות אתנוגראפיות מדוייקות של גרמניה, משרטטים רצועות של אוכלוסיה כהת-שער ומסבירים אותה כפרי מוצא קלטי ומיווג דמם; במקומות ההם מסתברים יותר אותותיה של האוכלוסיה הקדם-אריית של גרמניה (דבר זה כוחו יפה כמעט לגבי אירופה כולה: בעיקרו של דבר ידם של העמים הנכבשים היתה על העליונה בצבע, בגולגולת הקצרה, ואולי אף ביצרים האינטלקטואליים והסוציאליים: וכי מי יערוב לנו אם הדימוקרטיה החדשה, וזה האנארכיזם הצעיר ממנו, ובמפורש אף זו הנטייה ל"קומונה", לצורה חברתית פרימרי-טיבית, נטייה המשותפת היום לכל הסוציאליסטים של אירופה, אם ביסודו של דבר כל אלה אינם אלא התגברות חוזרת של המדוכאים — וכי גזע האדונים והכובשים, גזע הארים, נתון במצב של כניעה אף מבחינה פיסיוולוגית?...). דומני שמותר לי לפרש את המלה הלאטינית *bonus*¹⁶ כ"לוחם": מתוך הנחה שאינני טועה בגלותי בו את ה-*duonus* כקודם לו (השווה *bellum-duellum-duen-lum*, בהם נשתמר, כפי מה שנראה לי, אותו *duonus*). מכאן ש-*bonus* הוא איש-הביניים

13 שחור.
14 זה הוא שחור.
15 עדין.
16 טוב.

במשמעות איש קרב השניים (duo) : מכאן אתה רואה מה היה בעיני רומא העתיקה ה"טוב" בגבר. ואף אותו gut גרמני שלנו : האם אין הוא מורה על מי שהוא göttlich, איש ממוצא אלוהי ? וכי אין הוא זהה עם שם העם (תחילה שם האצולה) "גוטיים" הראיות להשערה זו אינן עניין לכאן.

6

כללו של דבר : מושג העליונות הפוליטית תמיד פושט צורתו ולובש צורה של מושג עליונות נפשית. תחילה אין לראות כיוצאת מן הכלל הוזה את העובדה (אם כי היא מניחה מקום ליוצאים מן הכלל), שהכת העליונה היא גם הכת הכוהנית המעמידה משום כך בראש תכונותיה שם-תואר שיש לו שייכות לתפקידי הכהונה שלה. כאן למשל מופיעים "טהור" ו"טמא" לראשונה כסימני-היכר מגודים של מעמדות ; וכאן מתפתחים לאחר מכן המושגים "טוב" ו"רע" ללא משמעות מעמדית עוד, וגם זאת, שלגבי מושגים אלה "טהור" ו"טמא" יש להיזהר שלא להעניק להם יותר מדי משקל ומרחב או אף להגזים בתפיסתם כסמלים. אדרבא, כל המושגים של האנושות העתיקה נתפסו בתחילתם במידה שהיא כמעט מעבר להבנתנו, בכל המגושים שבהם, בהוראתם הגסה, החיצונית, הצרה, פשוטם כמשמעם, ובראש וראשונה ובמיוחד כל א-ס-מ-ל-י-ים. "טהור" תחילה אינו אלא אדם המתרחץ, האוסר על עצמו מאכלים מסויימים אשר גורמים נגעים לעור, הנמנע ממשגל נשים מלוכלכות משכבות נמוכות, והוא סולד מן הדם — ולא יותר מזה, לא הרבה יותר מזה ! מאידך, אמנם מתבאר יפה מכל אורחו של מעמד האצולה הכוהנית האמיתית, למה דוקא אצלה הניגודים הערכיים יכלו להגיע בהקדם ובצורה מסוכנת כל כך להפגמה ולהתרפה ; ואכן נפער על ידה בין אדם לאדם תהומות, שאף מי שהוא בגדר אכילס של הכופרים, לא יעבור על פניהן ללא בעתה. מלכתחילה חבוי משהו בלתי בריא בכיתות אצולה כוהניות אלה ובאורחות-חיים השולטים אצלם, שאין עמם

מעש אך הם כחורשי מזימות או כטעוני חומר נפץ רגשי, אורחות-חיים, שכתוצאה מהם דבקו בכוהנים בהכרח וכמעט בכל הזמנים, חולניות וניאוראסטניה בכל קרביהם ; אולם האין זה מין הדין לאמר, כי מה שהומצא על ידיהם עצמם כתרופה נגד חולניות זו, נתגלה בסופו של דבר בתוצאותיו המאוחרות, כמסוכן פיימאה מהמחלה שממנה זה בא לגאלם ? האנושות כולה עדיין חולה מתוצאותיהן המאוחרות של תמימות-ריפוי כוהניות אלה ! ניתן למשל דעתנו על דרכי דייטה מסויימים (הימנעות מבשר), על הצומות, על פרישות מינית, על הבריחה למדבריות (תורת הבידוד המיטשלי¹⁷, אך כמובן ללא מה שבא כתוצאה ממנו, לפיטום-יהר וריפוי הרזון בעזרת זלילה, הם הם סמי-הנגד היעילים ביותר לכל היסטריה של אידיאלים נזיריים), נוסף לכך את המיטאפיסיקה הכוהנית, אויבת החושים, מטפחת העצלות והעורמה, וזו התיפנוזה העצמית על דרך הפאקירים והבראהמאנים — כשבראהמאן¹⁸ משמש כפתור-זכוכית ו"אידיאה פיקס" — ולבסוף זה השוכנע המובן על נקלה, שהנפש תקע ממנו, על תרופת הפלא הקיצונית שלו, האין, (או אלהים — שאיפת ה-unio mystica¹⁹ עם אלהים, שאינה אלא שאיפת הבודהיסטים אל האין, הנירוואנה ותו לא). כי הנה אצל הכוהנים כל דבר נעשה מסוכן יותר, לא רק תרופות ודרכי ישע, כי אם גם יחירות, נקמנות, שגינות, פריצות, אהבה, תאוות השלטון, צדקנות, מזלה ; במידת-מה של צדק ניתן אמנם להוסיף, שרק על אדמתה של צורת קיום אנושית מסוכנת מעיקרה, זו הכוהנית, נעשה האדם בכלל לחיה מעניינת, רק מכאן זכתה הנפש לעומק במובן העילאי של המלה וקנתה רוע — והרי אלה הן שתי צורות היסוד של עליונות האדם עד כה על פני כל בעלי-החיים ! —

¹⁷ Mitchel Silas Weir רופא וסיטר בארה"ב (1829—1914).
¹⁸ "ברא-אמאן" פירושו הקדום מלתי-כישוף, את"כ ה"אחד", הבלתי-משתנה, לבסוף שם האל.
¹⁹ התאחדות מיסטית.

הקורא ודאי כבר הבחין באיזו קלות דרכי ההערכה הכוהניים עשויים להסתעף מאלה האציליים-אביריים ובהמשך ההתפתחות אף ליהפך לניגודם; עילה לכך נוצרת מדי פעם כשכת הכוהנים וכת הלוחמים ניצבות זו מול זו במערכת קנאית ואינן יכולות לבוא לידי הסכם בדבר המחיר. הערכיות של האבירים-האציליים מבוססת על גופניות אדירה, על בריאות שופעת ופורחת, עולה על גדותיה, בצירוף גורמים, שהם תנאים להשתמרותה: מלחמה, ציד, הרפתקה, מחול, זירה, ובכלל כל מה שיש בו מן העשייה החזקה, התופשית, הרוננת. אחרים הם — כפי שראינו — תנאיה של הערכיות הכוהנית הנאצלת: אבוי לה אם זה עניין של מלחמה! הכוהנים הם, כידוע, הגרועים שבאוייבים — וכל כך למה? משום שהם חסרי-אונים כל כך. חוסר-האונים מטפח בחובם את השנאה עד לאין-שיעור, עד בלהות, שנאה רוחנית ביותר וארסית ביותר. מאז ומתמיד היו הכוהנים יודעי שנאה הגדולים ביותר. גם בעלי-שאר-רוח יותר משאר יודעי שנאה. כל רוח אחרת היא כאין וכאפס כנגד רוח הנקם אשר לכוהנים. לולא רוח זו שגשפו בתוכם מחוסרי-אונים אלה, היו תולדות אנוש מיטפשות לגמרי. הבה נתבונן בדוגמא החשובה ביותר, כל מה שנעשה עלי-אדמות נגד "האצילים", "העריצים", "האדונים", "הרודים", הוא כקליפת השום ביחס למה שהיה הודים עשו נגדם; היהודים, עם כוהנים זה, אשר בסופו של דבר גמל לאויביו ומכניעיו ומצא שילם לנפשו על ידי שינוי קיצוני של הערכים, משמע על ידי מעשה הנקם הרוחני ביותר. אכן כך נאה לו לעם נקם ושילם כוהני, עם נוקם ונוטר בתביון נפשו. היהודים, הם המה אשר העזו לערוך את הפיכת המשוואה האצילית של הערכים (טוב = נאצל = חזק = יפה = מאושר = אהוב-האלים) ועשו זאת בעקביות הגיונית נוסכת-אימים ובין שינוי שנאה תהומית (שנאתו של חסרי האונים), נשאו כנגדה את המשוואה האחרת: "עלובי-החיים בלבד הם הטובים, ורק העניים, חסרי-האונים, מפלי-הברך,

רק הם הטובים, ורק הסובלים, האביונים, החולים, המכוערים, הם בלבד הצדיקים, אשרי חלקם באלהים, הם בלבד הנושעים — ולעומתם אתם, נדיבי-הארץ ועריציה, רשעי-עולם, אכזריים, שטופי-זימה, לא-יודעו-שובע, בני-בלי-אל, ארורים ההיו לעדי-עד, לאלה ולקללה"... ידוע גם ידוע מי הו יורשו של שינוי-ערכים יהודי זה. יוזמה אדירה זו, גורלית מעל לכל מידה ושיעור, שיהודים פתחו בה והניפוה כנס מלחמה שלא היה עוד כמותה ליסודיות, מן הראוי להזכיר ולאמר לגבה את הדברים שאמרתי בהודמנות אחרת ("מעבר לטוב ולרוע", סעיף 195), שהיהודים הם ראשיתו של מרד העבדים בשדה המוסר: מרד אשר תולדותיו אלפיים שנה ואשר היום הוא סמוי מעינינו אך ורק מפני — שניצח...

— אלא מאי? אין אתם תופסים זאת? עיניים לכם אשר לא תר-אינה דבר, שעל מנת לנצח דרושות היו לו אלפיים שנה? אך אין תימה בכך: כל הדברים הארוכים קשה לראותם במלוא היקפם, אך הן זה הדבר אשר התרחש: מגזעו של עץ זה, עץ הנקם והשנאה, השנאה היהודית, העמוקה ביותר, המעודנת ביותר, דהיינו: שנאה בוראת אידיאלים, משגה מעשי ערכיות, ואשר לא היתה כמותה עלי-אדמות — מגזע זה עלה וצמח משהו ששום דבר לא ידמה ולא ישווה לו, אהבה חדשה, העמוקה והמעודנת מכל סוגי האהבה: — וכי יכלה לצמוח מגזע זולתו? אך אל יטעה אדם לחשוב שאהבה זו עלתה וצמחה כשלילתה של תאוות הנקם ההיא, כסתירתה של השנאה היהודית! הפכו של דבר! האהבה צמחה מגזע זה כעטרת-צמרת מאמירה בתרועת נצחון, שלוחה ופושטת והולכת למרחבי-על, אל מלוא זוהר ושמש, צמרת פורצת אלי מלכות אור ורום להגשמת מטרותיה של אותה שנאה עצמה, על מנת לנצח, להטית ולהדיח, באותה עוצמה בה הכתה שרשיה ביתר-שאת ויתר-תשוקה להשריש בשאול תחתית בכל מה שעומק בו ורוע.

אותו ישו מנצרת, כבחינת בשורתה המומחשת של האהבה, זה "המושיע" המביא גאולה ונצחון לעניים, לחולים, לחוטאים — וכי לא היה דווקא הוא ההדחה בגילומה המוזר ביותר, פיתוי שאין לעמוד נגדו, הדחה בדרך עקיפין חזרה אל אותם הערכים היהודיים ואל חידושי האידיאל שהוא עצמו? בדרך עקיפין זו, דרכו של "המושיע", שלכאורה הוקיע והפקיע את ישראל, האם לא השיג בה ישראל את המטרה העליונה של שאיפת הנגם שלו? וכי אין זה דווקא מעשה כשפים של מדיניות נקם גדולה באמת, מדיניות נקם מרחיקה ראות, מתחרתית, חתירה לאט-לאט לסוף מעשה במחשבה תחילה, וכי לא כזאת היא המדיניות שנקט בה ישראל בהיותו גאלץ לדחות ולהוקיע על הצלב לעיני העולם כולו את מי שבעצם שימש מכשיר נקמתו, להוקיעו כלו היה זה אויבו בנפש, על מנת "שעולם כולו" זה, דהיינו, כל אויבי ישראל, יבלע את הפתיון ללא חשש? ומאידך, וכי בגדר האפשר הוא בכלל, במלוא פכחותה של הרוח, להמציא פתיון מסוכן יותר? משהו שישווה לו ל"צלב קדוש" זה, לכות-משיכה, לביסוס החושים, להימום, שידמה בזעזועו לאותו פאראדוקס של "אלהים על צלב", לאותו מיסתורין של זעווה קיצונית שאין עוד למחשבה תפישה בה, אלהים צולב עצמו לישועת האדם? ... לפחות דבר זה הוא בגדר הוודאי, ש"sub hoc signo"²⁰ הנקמה הישראלית ושינוי הערכים שלו נחלו נצחון חוזר ונשנה על פני כל האידיאלים האחרים, על פני כל האידיאלים הנאצלים יותר. —

9

— "אך מה כל הדיבורים האלה שלך על אידיאלים נאצלים יותר! נהיה צמודים לעובדות: ניצח העם — כלומר "העבדים", "האספסוף", "העדר", או קרא לזה כטוב בעיניך — ואם מידי היהודים בא, אמן, יהי רצון, משמע ששום עם לא מילא שליחות

²⁰ "בוה האות" (הכוונה לצלב).

היסטורית עולמית גדולה מזו. חסל סדר "אדונים"; מוסרו של האדם הפשוט ניצח, אתה רשאי לראות בנצחון זה הרעלת דם (הוא גרם לערבוב כל הגזעים) — לא אכזיש; אך הרי אין ספק בכך שמעשה ההרעלה הצליח. "גאולת" המין האנושי (דהיינו, גאולתנו מידי "האדונים"), עלתה על דרך המלך: רואים ממש בחוש כיצד הכל מתייחד, מתנצר, מתהדייש (וכי מה חשיבות למלים?). תהליך התקדמותה של הרעלה זו שחדרה לגופה של האנושות כולה, נראה כבלתי ניתן לעצירה עוד, והוא אף יכול להתיר לעצמו עתה קצב איטי יותר, מעודן יותר, חרישי יותר, זהיר יותר — שהרי יש זמן... מבחינת מגמה זאת, האם נודע עוד תפקיד הכרחי כלשהו לכנסייה, או שמא איבדה זו בכלל את זכות הקיום? שמא אפשר כבר בלעדיה? ²¹Quaeritur אדרבא, נדמה שהיא אף מעכבת ועוצרת בעד אותו תהליך, במקום להחישו! אכן, זה עלול להיות הצד המועיל שבה... לעת כזאת דוקא היא נראית מגושמת במקצת וכפריה, בניגוד לשכל המעודן, ולא לפי הטעם החדש באמת. האם אין זה רצוי שתחול בה לפחות התעדנות כלשהי? ... כיום היא מרתיעה יותר מאשר מושכת... וכי מי מאתנו היה כיום בגדר "חופשי בדעותיו" אלמלא קיימת היתה הכנסייה? הכנסייה היא למורת רוחנו, ולא הרעל שלה... "אם להתעלם מן הכנסייה, גאהב גם אנחנו את הרעל..." — כך מפטיר איש "חופשי בדעותיו" אחר נאומו, והוא בגדר חיה ישרה כמשתמע בלי שירר מדבריו, ונוסף לכך גם דימוקראט; שעה ארוכה האזין לדבריו, אך לא עצר ברוחו להאזין גם לשתיקתי. כי הנה בקודה זו יש לי הרבה מה לשחוק.

10

מרד העבדים בשדה המוסר פותח בכך, שהרסנטימנט²² עצמו הופך להיות כוח יוצר ומוליד ערכים: הוא הרסנטימנט של

²¹ זאת השאלה.

²² רגש נטירת-איבה.

בני אדם שכאלה, שהתגובה הנכונה, זו שבמעש, אסורה עליהם, והם מפצים עצמם על ידי נקמה מדומיינת. בעוד שכל מוסר נאצל עולה בתרועת נצחון מאמירת "אמן" לעצמו, מוסר עבדים מלכתחילה אומר "לאו" לכל "מה שבחוקי", לכל "אחר", לכל "זולת": ו"לאו" זה הוא המעש היוצר שלו. הפיכה זו של המבט הקובע-ערכים — הכורח בהפנייתו חוצה במקום חזרה אל המביט עצמו — הנה זה עניינו המובהק של רגש הרסנטי-מנט. על מנת להיווצר, זקוק מוסר העבדים תמיד ובראש וראשונה לעולם היצוני ונגדי, הוא זקוק, אם לנקוט לשון פיסיוולוגית, לגירוים היצוניים כדי לפעול בכלל, — כל פעולה היא אצלו מיסודה פעולת תגובה. והפיכה — הדרך האצילה בקביעת ערכים: דרך עשייה וצמיחה ספונטאנית, ואין היא יוצאת לחפש אחר ניגודה, אלא כדי לאמר "אמן" לעצמה ביתר הכרת טובה, ביתר-שמחה. המושג השלילי שלה, "שפל" "נקלה", "רע", אינו אלא תולדה שבדיעבד, בבואה הפוכה וחיוורת למושג היסוד החיובי שלה, שהוא רווי היים וחמדת תשוקה, המושג: "אנו הנעלים, אנו הטובים, אנו היפים, אנו המאושרים". ואם ראית את ההערכה האצילה כשהיא שונה ומחטיאה את המציאות, דע, שזה קורה רק בתחום שאינו ידוע לה די הצורך, יתר-על-כן, זהו תחום שמלכתחילה היא סלדה מהכרתו הנכונה: יש והיא חסרת הבנה לגבי תחומים הבזויים בעיניה, תחומי האדם הנקלה והשכבות הנמוכות; מאידך, מן הראוי לשקול, שהמבט היהיר מלמעלה למטה והבו המשפיל, גם אם הם מסופים את דמותו של המושפל, אין זה מגיע למידת הסילוף הנובעת משנאה מודחקת, מנקמתו של חסר-האונים, המעוותות עיוות דמיוני את דמות היריב. למעשה מצויים בו, בבוז, יותר מדי רשלנות, יחס קל, הסח המבט שבקוצר-רוח, ואף יותר מדי זחיחות דעת עולצת, על מנת שיהא בכוחו לעוות את האובייקט שלו עד כדי קריקטורה או למפלצת מזוועת באמת. מן הראוי להטות אוזן יפה ולקלוט את הצלילים החביבים כמעט, שהאצולה היוונית למשל הכניסה

לתוך המונחים שנועדו להפריד בינה ובין העם הנקלה: אתה קולט את הצלילים המומתקים שנמהלו כלו בצער, ברחמים, בהתחשבות רבה, עד שלבסוף כמעט כל המלים הנוגעות לאדם הפשוט הפכו להיות ביטויים לכל מה שהוא בגדר "אומלל", "ראוי לחמלה" (השווה $\delta\epsilon\lambda\lambda\acute{o}\varsigma, \delta\epsilon\lambda\lambda\alpha\iota\omicron\varsigma$ ²³ $\sigma\omicron\nu\eta\eta\rho\acute{o}\varsigma, \mu\omicron\chi\theta\eta\rho\acute{o}\varsigma$ שני המונחים האחרונים מציינים בעצם את האדם הנקלה כבהמת עבודה) — וכיצד מאידך המונחים "רע", "שפל", "אומלל", נתמוגו באזנו של היווני לצליל אחד, כשגונו של "האומלל" הוא השליט: זוהי מורשת הערכיות המוסרית של האצולה העתיקה, המעודנת יותר, שלא התכחשה לעצמה אף בבוזה (יזכרו נא הבלשנים באיזה מובן משמשים המונחים $\sigma\omicron\upsilon\lambda\eta\rho\acute{o}\varsigma, \acute{\alpha}\nu\omicron\lambda\beta\omicron\varsigma, \nu\lambda\eta\mu\omega\nu, \delta\upsilon\varsigma\tau\upsilon\chi\epsilon\acute{\iota}\nu, \zeta\upsilon\mu\phi\omicron\rho\acute{o}\varsigma$ ²⁴ כי הגה "בני היחש" מעצם היוולדם כבר חשו עצמם "מאושר-רים", ולא היו זקוקים לכנות את אושרם בניין מלאכותי על ידי התבוננות באויביהם, או בתנאים מסויימים אף לשכנע עצמם כי אכן מאושרים הם, או לבדות לעצמם אושר זה (כמנהגם תמיד של אנשים אחוזי-הרסנטימנט); וכן ידעו בני-אדם שלמים אלה, גדושי הכוח, משמע פעילים בהכרח, שלא להפריד את האושר מן העשייה — עצם העשייה נחשבת להם בהכרח כדבר שבאושר (ומכאן מוצאו של $\epsilon\upsilon\ \pi\rho\acute{\alpha}\tau\tau\epsilon\iota\nu$ ²⁵ — וכל זה הוא מלוא הניגוד של "אושר" בשכבת חסרי-האונים, המדוכאים, מזי-השנאה, גפוחי הרגשות הארסיים, שאין הוא אצלם אלא מעין אמצעי גארקטי, סם משכר, מרגוע, שלווה, "שבת", התפרקות נפשית וחיבוך-ידיים מתרפה, בקיצור, עניין פאסיבי. בעוד שהאדם האציל חי תוך אימון עצמי ופתיחות עצמית (במונח $\gamma\epsilon\nu\alpha\lambda\acute{o}\varsigma$ שפירושו "בן יחש", מודגש הגוון של "כנות" וגם "תמימות"), איש הרסנטימנט אינו לא כן ולא

²³ מוגילב, שפל, רע, אומלל.

²⁴ עלוב, מסכן, דל, להתאמלל.

²⁵ מונח הכולל עשייה טובה ואושר.

תמים ואף לא ישר ונאמן עם לבבו. נפשו פוזלת; רוחו אוהבת פינות המק, שבילי חרש פתלתולים, דלתות אחוריות, כל מה שהוא בגדר נסתר הוא חש אותו כעולם שלו, כבטחון שלו, כנחת-רוח שלו; הוא יודע את מלאכת השתיקה. יודע לא לשכות, לצפות, ואף למעט עצמו, להשפיל עצמו, עד יעבור זעם. גזע כזה של אנשי הרסנטימנט, מן ההכרח שייעשה בסופו של דבר פיקח יותר מכל גזע אצילים, וידע להוקיר את הפקחות בקנה-מידה שונה לחלוטין: הוא רואה בה תנאי קיום ממדרגה ראשונה, בעוד אשר אצל האצילים מתובלת הפקחות בטעם מעורן של מותרות ודקות. כי אכן אצלם אין היא מגיעה כלל לאותה מידה של חשיבות מהותית הגודעת אצלם לבטחון המושלם בפעולה, ליצרי הוויסות הלא-מודעים, או אף לשמץ של אי-פקחות, כגון בזה הרבה שבהתקפות-מצת, זו השלכת הנפש מנגד אל מול אויב וסכנה, או להתקפות נלהבות של חימה, אהבה, יראת-כבוד, תודה, נקמה, שמאז ומתמיד הם מסימני ההיכר של הנפשות הנאצלות. הרסנטימנט, גם כשהוא מופיע באדם האציל, הוא פועל ומתפרק במעשי-תגובה מיד ועל כן אין בו כדי להרעיל: מאידך אין הוא מתעורר אצלו כלל במצבים לא-אי-ספור, שבהם הוא מתהווה באופן בלתי נמנע אצל כל החלשים וחסרי-האונים. מאותותיו של אופי חזק ושלם היא אי-היכולת להתייחס ברצינות ממושכת מדי אל אויביו, אל אסונותיו, ואף אל רוע מעלליו שלו עצמו, כי יש בקרבו גודש של כוח פלאסטי, מעצב, מרפא עד תום, ואף משכית (דוגמא טובה לכך מן הזמן החדש הוא מיראבו, שהיה מחוסר כל כוח זכרון לגבי מעשי עלבון ונבלה שנעשו כלפיו, ואשר לא היה מסוגל לסלוח, רק משום שהיה... שוכח). אכן, אדם אשר כוח מגער מעצמו בהינף אחד רימה ותולעה רבה, שאצל אחרים היא מתחפרת; כאן בלבד ייתכן הדבר — אם הוא בכלל בגדר האפשר עלי אדמות — שיהא אדם "אוהב את אויבו". צא וראה מה רבה יראת-הכבוד שאדם אציל רוחש כלפי אויביו! — ויראת-כבוד אשר כזאת הן הוא הגשר לאהבה... האדם האציל

הן ממש תובע לעצמו את האויב, כאות כבוד לעצמו, ואין הוא יכול לשאת אויב אלא אם כן אין בו דבר הראוי לבוז והרבה מאוד מן הראוי לכבוד! ולעומת זאת שערך בנפשכם את ה"אויב" כפי מה שהוא מצטייר בתפיסתו של איש אחוז-הרסנטימנט, הנה-הנה ניתן לו שדה פעולה, כעת יהא בגדר יוצר: הוא מעלה את מושג היסוד של "האויב הרע", את ה"רוע" כשהוא לעצמו, ועל פיו הוא מוסיף, מעצב בחינת ברואתו המנוגדת, את "הטוב", דהיינו — את עצמו!..

11

משמע, ההיפך הגמור מאשר האדם האציל, המעלה מתוך עצמו באופן ספונטאני ותחילתי את מושג היסוד "טוב" ורק על פיו הוא יוצר לעצמו את הדימוי "רע"! מצד האחד "הרע" ממוצא האצילות, ומהצד השני זה "הרוע", תבשיל היורה הרוחת של שואה ללא-שובע — הראשון, הוא מצר משני, תוצאת-לווי, גזן משלים, והשני לעומתו הוא מקור, ראשית. הוא המעש בעיצומו בתפיסת מוסר העבדים — מה שונה זו מזו עמידתן של שתי המלים, "הרע" ו"הרוע", הניצבות לכאורה פניגוד למלה האחת "טוב"! אך דא עקא, שאין מושג ה"טוב" הזה והה בשני המקרים: הרי מן הדין שנשאל את עצמנו, מי הוא בעצם זה הרשע, בעל "הרוע" לפי מוסרו של הרסנטימנט? והתשובה במלוא חומרתה, היא: הלא הוא-הוא "הטוב" שבמוסר האחר, הוא האציל, החזק, השליט, ורק בשינוי צבע, בשינוי סבר, בשינוי מראה, באשר הוא נראה בעין הארסית של הרסנטימנט. דבר אחד מכל מקום אין בדעתנו להכחישו כאן: כל מי שלמד לדעת את "הטובים" ההם רק מבחינת אויבים, לא הכיר בעצם אלא אויבים מרושעים, בני-רוע. ואנשים אלה, שבינם לבין עצמם, בקרב שוויים, הם מוחזקים בסייגי חומרה רבה, מכוח נימוסין, הערצה, נוהג, הכרת-תודה, ורב מזה, מכוחה של השמירה ההדדית והקנאה, בעוד שביחסיהם הפנימיים הם מלאי כבוד הדדי, הבלגה, עדינות,

נאמנות, גאווה וידידות — הנה כלפי חוץ, בצאתם אל נכרים, אל הנכר, אין הם טובים יותר מחיתור-טרף שקורא להן דרוה. הם נהנים מהתרת כל הכבלים החברתיים; במדבר זה הם מוצאים פיצוי למתח נפשם שהוחזקה בשלוותה ובהשקט בין גדרות חברתם, הם חוזרים אחרת אל התום של מצפון טורפים, בשאגת צהלה של מפלצות-אימים העולות מן הטרף, משרשרת מעשי תועבה של רצח, שריפה, חנק, אונס, עינוי, עולים מהטרף בשלוות-נפש ובזחיחות-דעת כלו לאחר תעלול סטו-דנטים מלאי בטחון, שלימים רבים שוב יהיה למשוררים דבר לענות בו, לשיר עליו ולפארו. אין אתה יכול שלא להבחין בשרשיהם של גזעים נאצלים אלה, בחיית הטרף הלזו, ב"בסטייה הבלונדית" המפוארת, השוחרת בתאוותנות טרף ונצחון; יסוד חבוי זה זקוק מומן לזמן להתפרקות, מן ההכרח שהיסוד החייתי יעלה, שהחיה תשוב אל המדבר — אצולה רומאית, ערבית, גרמנית, יפאנית, גיבורים הומריים, וויקינגים סקאנדינאביים — כולם-כולם שווים הם מבחינת הצורך הזה. הגזעים האצילים, הם שהשאירו בעקבותיהם את המושג "באר-באר" בכל מקום שדרכה בו רגלם; ואף בפסגות תרבויותיהם גיכרת עדיין תודעת הדבר הזה וגם גאווה על כך (כאשר פריקלס, למשל, אומר בהספדו המפורסם²⁶ לאתונאים שלו: "תעזתנו פילסה לעצמה דרך בכל היבשות והימים והציבה לעצמה מצבות-עד לטוב ולרע"). "תעוזה" זו של גזעים אצילים, על כל האבסורד, הטירוף, הפתיעה שבהופעתה, זה חוסר-השחר וחוסר-הסבירות במעלליהם — פריקלס מדגיש לשבח את ה- *δυσμυλία*²⁷ של האתונאים — אדישותם ובוזם לבטחון, לבוף, לחיים, לבוחיות, זו עליצות הרוח המבעיתה וזה עומק ההתענגות על כל מעשי הריסה וזו השקיקות התאוותנית לנצחון ולהתאכזרות — כל זה נסתכם להם, לכל אלה שמבשרם

²⁶ תוקידידס, ספר 2, מא.
²⁷ קלות דעת.

וסבלם חזו זאת, לדמות "הבארבאר", "האויב המרושע", כדוגמת ה"גוטי", ה"וואנדאל". זה החשד העמוק, הקרחי, שמעורר רר הגרמני כל אימת שהוא מגיע לעוצמה, ובימינו אלה מחדש — הוא בגדר הד לאותה בעתה בלתי-נמחית שאחזה מאות בשנים את אירופה כולה אשר חזתה מבשרה את השתוללותה של הבסטייה הגרמנית הבלונדית (אף על פי שבינו, בני-גרמניה של היום, ובין שבטי הגרמן הקדומים ההם, אין שום קירבה מושגית, לא כל שכן קרבת-דם). פעם הערתי על מבוכתו של הסידוס בבואו לשער את סדר התקופות הקדומות והגדירן כעידן הזהב, הכסף, הארד; אף לא מצא דרך אחרת לפתרון הסתירה שעלתה לו מעולמו של המירוס, עולם נהדר כל כך אך מלא זוועות ואלימות, מאשר על ידי פיצולו של עידן זה לשניים וסידורם בזה אחר זה — תחילה של הגיבורים וחצאי-האלים של טרויה ותיבי, כפי שנשתמרו בזכרונם של בני האצולה, שראו עצמם כצאצאים לגיבורים ולחצאי-אלים אלה; ואחריו עידן הנחשת, כפי שנצטייר להם לצאצאים של השכבות המנוצחות, השדודות, המעונות, המגורשות, המכורות לעבדות: זה עידן הארד. כאמור, גוקשה, קר, אכזרי, חסר-רגש ומצפון, דורסני ורוחץ בדם. ואם נניח שנכון הוא מה שמקובל כיום כ"אמת", שטעמה של כל תרבות הוא לאלף את חיית הטרף "אדם" להיותו בהמת בית צייתנית ותרבותית, אזי הכרח בלתי מפוקפק הוא לראות בכל יצרי התגובה ובנטירת האיבה, שבעורתם הושפלו והודברו שכבות אצילות על כל האידיאלים שלהם, ממש כלים של התרבות; אך בכך לא נאמר עדיין שגם נושאי-כלים אלה הם מייצגיה של התרבות. אדרבא, ההיפך מזה הוא לא רק סביר יותר כי אם כיום הזה הוא אף בגדר הוודאי! נושאי היצרים המדוכאים והנקמניים ההם, צאצאי העבדים האירופיים והלא-אירופיים, ובמיוחד צאצאי האוכלוסיה הקדם-ארית — כל אלה מייצגים את נסיגתה של האנושות! "כלי תרבות" אלה הם לחרפה לו, לאדם, עד כדי כך, שיש בהם כדי להחשיד ולשמש נימוק נגדי ל"תרבות" בכלל!

ייתכן שצודק מי שעומד על המשמר וממשיך לפחד מפני היסוד הזה של הבסטייה הבלונדית שבקרב כל הגזעים האצילים: אך מי לא יעדיף פיימאה לפחד כשהוא רשאי יחד עם זאת להעריץ, מאשר לא לפחד אך לבלי-יכולת להשתחרר מהמר-אה הנתעב של כל המנוון, המגומד, המעוות, המורעל? וכי לא הוא חלקנו? וכי מהו המעורר בנו היום "אי-נחת" מן האדם? — כי הנח האדם הוא מדווינו היום, בכך אין ספק. — מכל מקום לא הפחד מפניו; אולי דוקא מפני שאין לנו סיבה עוד לפחד מפניו; מפני שתולעת-אדם היא השורצת היום בחזית הקדמית ופורה; אולי מפני ש"האדם המבוית", בינוניות חסרת-ישע, חסרת-חן, כבר התרגלה לראות עצמה כמטרחת, כשיאה, כטעמה של ההיסטוריה כולה — כ"אדם עילאי". ואכן, גם רשאית היא מבחינה מסויימת לראות עצמה כך — באשר היא נבדלת מאותו שפע של ניוון, חולניות, ליאות, בלות, המעלים ריח באשה באירופה של היום, ובהיבדלות זו היא רואה עצמה לפחות באופן יחסי כמוצלחת יותר, לפחות כבת-קיום ואומרת לחיים "כה לחי"...

12

— ובהגיעי לנקודה זו לא אבליג על אבחה ועל תקווה אחרונה. מהו הדבר שבשום פנים ואופן אינני יכול לשאת אותו? הדבר שאני עצמי אינני יכול לו, הוא מחניק אותי וגורם לי עלפון? אוויר רע! אוויר רע! באשר איזה יצור באושים קרב אלי; באשר אני חייב להריות את קרביה של נפש באושה שכזאת! וכי מה אין אדם מסוגל לשאת? מצוקה, מחסור, מזג אוויר רע, תחלואים, יגיעה, בדידות. בעיקרו של דבר הוא מתגבר על כל אלה כי אדם נולד לעמל זה של מלחמת קיום תת-קרקעית; שוב יצוף ויעלה אל האור, שוב יזכה לשעת הוזהב של נצחוננו — ואזי הוא ניצב כביום היוולדו, שוב כמתחיל ועשוי ללא-חת, ומתוח לקראת החדש, לקראת מטרות קשות יותר, רחוקות יותר, כקשת זו אשר ככל שתחזק המצוקה הדורכת — יגבר מתחה. אך מעת

לעת, נא התרנה לי — אם מצויות אתן, כמוכן, בנות אלים גומלות חסד מעבר "לטוב ולרע" — התרנה לי מבט, מבט אחד בלבד על משהו בגדר המושלם, בשל עד תום, ומאושר ובעל עוצמה ומנצח, ואשר עדיין יש בו כדי לעורר פחד! מבט על אדם שיש בו כדי להצדיק את האדם; מבט על מקרה מוצלח של אדם, משלים וגואל, שבזכותו לא נחדל מן האדם ונעזו להאמין בו! כי אלה פני הדברים: הסכנה הגדולה ביותר שלנו טמונה בתהליך גימודו ושוויונו של האדם האירופי, ומראה זה נלאיתי בשוא... אין לראות היום דבר אשר רצונו לגדול, אדרבא, אנו חוששים שהכל טובב הולך אחורנית, אלי פריך יותר, טוב-לב יותר, פקחי יותר, נוח יותר, בינוני יותר, אדיש יותר, סיני יותר, נוצרי יותר — האדם ללא ספק נעשה יותר ויותר "טוב"... וזה האסון הגורלי של אירופה — עם אבדן הפחד מפני האדם, אבדה לנו גם אהבתנו אליו, יראת-הכבוד מפניו, התקווה בו, אף רצונו אותו. כבר נלאינו נשוא את מראה האדם — וכי מה אם לא זהו הניהיליםם כעת? — עייפי האדם אנו...

13

— אך הבה נשובה: בעיית המקור האחר של "הטוב", הטוב כפי שהגויחו אנשי הרסנטימנט, תובעת את סיכומה — אין תימה כמוכן, שהגדיים רוגזים על עופות-הטרף הגדולים: אך אין זו עדיין סיבה מספקת להרשיע עופות-הטרף גדולים על שהם חוטפים גדיים קטנים. וכאשר גדיים אלה קובעים בינם לבין עצמם: "עופות-טרף אלה רשעים הם וכל הממעט לטרוף ושייך אל הסוג ההפוך, משמע גדי הוא, הרי זה משובח וטוב, טוב" ייאמר עליו — טוב הוא? — אין כמוכן לטעון נגד ביסוס כזה של אידיאל, גם אם עופות-הטרף היו מטילים בו מבטים מלגלים במקצת ושמא אף אמרו בלבם: "לא, איננו רוגזים חלילה על הגדיים הטובים ההם, אדרבא, אנו אף אוהבים אותם, וכי יש דבר טעים יותר מאשר גדי רך כזה?" — מי שיתבע מן הכוח שלא יתגלם ככוח, שלא יהא בבחינת רצון

להכניע, רצון לרדות, רצון להיות אדון, צמא לאויבים, לתגר ולבצחון, תביעתו תהא חסרת-שחר ממש כתביעה מן החולשה להתגלם ככוח. כמות של חוזק פירושה ממש כמות זו של יצר, רצון, פעולה — יתר-על-כן, בעצם אין החוזק אלא אותו יצר, רצון, פעולה, וכל תפיסה אחרת אינה אלא פרי תעתועיה של הלשון (ושל טעויות היסוד שלתבונה שהתאבנו בדפוסים לשון), התופסת, אך תופסת בטעות, כל פעולה כמותנית על ידי פועל, נושא הפעולה. ממש כשם שהבריות רגילות להפריד בין הברק ובין אורו, ורואות בזה האחרון את מעשהו, את פעולתו של הנושא המכונה ברק, כך מפריד מוסר הבריות את החוזק מגילויי של החוזק, כאילו מצוי שם מאחורי החוזק איזה רקע אדיש שהברירה בידו לגלות כוח או לחדול. אלא שרקע נייטרלי כזה אינו קיים כלל; אין שום "יש" מאחורי העשייה, הפעולה, ההתהוות: "העושה" שמאחורי העשייה אינו אלא בדות — העשייה היא הכל. למעשה הבריות מכפילות את העשייה כשהן תופסות את הברק כמאיר, בבחינת עשיית עשייה, מעשה אחד נתפס פעם כסיבה ופעם כמסובב שלה. לא עדיפה מזה היא דרכם של מדעני הטבע באמרם: "הכוח מגיע, הכוח גורם", וכיוצא באלה — למרות כל קרירותו, חרותו מהיסעלויות, עדיין שבוי כל המדע שלנו בתעתועיה של לשון ולא השתחרר מה"סובייקטים", זו החליפה והתמורה, גם "האטום" הוא מעין חליפה ותמורה שכזאת, וכן "הדבר כשהוא לעצמו" של קאנט): מה פלא שרגשות הנקם והשנאה המודחקים והלוחשים כגחלי סתר, מנצלים אמונה זו לטובתם, ולמעשה אמונתם העמוקה והלוהטת ביותר היא, שהברירה בידי החזק להיות חלש לכשירצה, ועוף-הטרף ברצותו יהיה לגדי — וכך הם קונים לעצמם זכות להרשיע את עופות הטרף על היותם עופות טרף... וכאשר המשועבדים, הנכפשים, הנרמסים, מנחי מים עצמם באולת-ידיים ובעורמתם הנקמנית, וכה דברים: "הבה ונהיה אנו שונים מאנשי הרשע, נהיה טובים! וטוב הוא כל אשר אינו כופה, אינו עושה לרעהו רעה, אינו תוקף, אינו נוקם,

ורק מוסר נקמתו בידי אלהים, מצניע לכת כמונו, מונע רגלו מדרכי רשע, בכלל ממעט לדרוש מן החיים, והוא כמונו ארץ-אפיים, שפל-רוח, רודף צדק" — הרי פירושם האמיתי של דברים אלה, אם גבין אותם בקור רוח וללא דעות קדומות, כך הוא: "אנו החלשים, אכן חלשים אנו, מה לעשות? ניטיב לעשות אם לא נעשה דבר שאין בכוחנו לעשותו"; אך במצב עובדתי עגום זה, פקחות זו מהדרג הנמוך ביותר, שגם חרקים מצויידיים בה (אל מול פני סכנה הם מעמידים פני מתים על מנת "לא לעשות" יתר-על-המידה), לבשה בעזרת התרמית והאונאה מיסודו של הרפיון, איצטלה מפוארת של חסידות מצניעה-לכת, מדמימה-שבת, תמימת-דרך, כאילו היתה חולשתו זו של החלש — משמע מהותו, כל פעולתו, כל מלוא ישותו ההכרחית, הכפויה עליו — מפעל רצוני, משהו שרצו בו, בחרו בו, מעשה, זכות. סוג זה של האדם זקוק לאמונה ב"סובייקט" אדיש, בעל בחירה חופשית, זהו כורח ליצר הקיום שלו, לחיוב עצמיותו, יצר המקדש כל שקר. ייתכן שהסובייקט (או אם לדבר בלשון יומיומם של בני אדם: הנשמה), היווה עד כה עקרון אמונה הטוב ביותר, מכיוון שהוא איפשר לרובם המכריע של בני התמותה, דהיינו, לחלשים ולנדכאים מכל סוג, את האשלייה העצמית העילאית החיא, התופסת את החולשה כחירות ואת היותה כך וכך — כזכות.

14

— שמה יש את נפשך להציץ מטה ופנימה לגבכי הסוד, כיצד מייצרים אידיאלים עלי-אדמות? יש עמכם אחד אשר יעז? הבה בואה אחרי! בית מלאכה אפל זה פתוח לפניך. אך אל נא בחפזך אדוני החצוף, המשליך נפשו מנגד: העין שלך חייבת להתרגל תחילה לאט-לאט לאור מנצנץ ומתעתע זה... ככה, מספיק! הצצת אדוני, עתה פתח פיך ודבר, מה מתרחש שם למטה? הגד בן-אדם, מה אתה רואה, אתה איש הסקרנות המסוכנת ביותר, — עכשיו אהיה אני המאזין — "איני רואה

דבר, ורק קולות אשמע. מכל פינה ומכל זווית עולות בלאט ובוהירות להישות נכלניות. נדמה לי שמשקרים פה; איזה מתק סוכרי דבק לכל צליל. כאן משכזבים את החולשה לצדק, אין ספק אדוני, כאשר אמרת כן הוא —
— המשך!

"ואת אזלת-היד שאינה גומלת, מעבדים פה ל'טוב-לב'; את השפלות הפחדנית ל'רוח ענווה'; את הכניעה לשונאים הופכים ל'ציות' (כלומר ציות למי שעליו הם אומרים כי הוא ציווה את הכניעה — הוא מכונה בפייהם: אלהים). הבלגתו של החלש, וגם הפחדנות שהוא עשיר בה, עמידתו בפתח, צפייתו המתמדת, המוכרחת, כל אלה זוכים כאן לשם הטוב 'אורך רוח', או גם הצדקות בה'א הידיעה; אי-היכולת-לנקום יוצאת מבית יוצר זה כאירצון-לנקום ואולי אף כסליחה ('כי הם אינם יודעים את אשר הם עושים — רק אנו היודעים את אשר הם עושים!') — הנה הם מדברים גם על 'אהבה לשונא שלהם' — ובשעת מעשה 'מוזעים'.

— המשך!

"מסכנים הם, זה לא מוטל בספק, עלובים כל הלואטים ווייפני-סימטאות אלה. גם אם הם יושבים שפופים וצפופים למען יחם להם — אלא שהם אומרים לי שעליבותם זו הוא רצון האלהים שבחר בהם וזו סגולתם לפניו, האדון מלקה את הכלבים אשר יאהב ביותר; ואולי ייסורי העלובים אינם אלא הכנה, נסיון הכשרה ואולי רב מזה — משהו ששכרו מזומן לעתיד לבוא, ושם ישולם בזהב, ובריבית דריבית, לא כי, באושר, והוא מכונה אצלם 'מנוחת עדי'.

— המשך!

"עתה הם פותחים את לבי להבין, שלא זו בלבד שטובים הם יותר מן החזקים, משליטי ארץ, אשר את רוקם הם חייבים ללקק (לא חלילה מפחד, חס וחלילה! כי אם מציות, אלהים ציווה לתת לקיסר אשר לקיסר) — ובכן, לא רק טובים הם מהם, כי אם גם 'טוב להם' מהם מכל מקום אי-פעם יהיה

טוב יותר. אך די, דייני! איני יכול לשאת עוד. האוויר רע! אוויר רע! בבית מלאכה זה, בו מייצרים אידיאלים — רוח סרחון עולה באפי מכל שקריו."

— לא! עוד רגע, אדוני! לא אמרת עדיין דבר על כתר-הכתרים של מעשי קוסמים אלה ההופכים כל שחור ללבן, לחלב ולחום — וכי לא שמת לב למלאכת-המחשבת העילאית שלהם, לשיאה של אמנות זו בהעזה, בזיקוק, בעידון. שאר-רוח של כזב ורמייה? שים לב! היות-מרתף אלו מלאות גקם ומשטמה — ראה את אשר הן עושות בגקם ובמשטמה שלהן! האם שמעת אי-פעם מלים אלו? אם תסמוך רק על המלים אשר בפיהן, היעלה על דעתך שאתה שרוי בקרב אנשים אחווי-טינה כולם?

— "הבנת, ושוב אני מטה אונזי (אוי לי, את נחירי אני אוטם). רק עכשיו אני קולט את אשר המה אומרים פעמים רבות כל כך: 'אנו הטובים, צדיקים אנחנו' — והגדרש על ידם לא גמול ועונש ייקרא כי אם 'נצחון הצדק'; ומה ששנאו עליהם אינו האוייב חלילה כי אם 'העוול', 'הכפירה'; ואשר בו הם מאמינים ומקווים לו, אינה תקוות הנקם, שכרון חצי הדם, נקמת דם מתוקה ('מתוקה מדבש' כינה אותה הומירוס), כי אם נצחון אלהים, אלהי הצדק, על הרשעים חסרי-אלוה; ואשר נותרו להם לאהוב עלי-אדמות הרי הם לא אחיהם לשנאה, כי אם 'אחיהם לאהבה', כלשונם, כל הטובים והצדיקים עלי-אדמות."

— ומה שם יקראו לאשר משמש להם נחמה בכל מצוקות חייהם, לפרי הדמיון על חיי אושר וישע בעולם הבא המשוער?

— "מה? האם היטבתי לשמוע? זה קרוי בפייהם 'יום הדין האחרון', יום בוא מלכות של הים, מלכות שמיים — ועדי אלו הם חיים באמונה, 'באהבה', 'בתקווה'."

— די, די!

risus, cum tanta saeculi vetustas et tot ejus nativitates uno igne haurientur. Quae tunc spectaculi latitudo! Quid admirer! Quid rideam! Ubi gauream! Ubi exultem, spectans tot et tantos reges, qui in coelum recepti nuntiabantur, cum ipso Jove et ipsis suis testibus in imis tenebris congemescerent! Item praesides (נציבי הפרובינציה) persecutores dominici nominis saevioribus quam ipsi flammis saevierunt insultantibus contra Christianos liquescentes! Quos praeterea sapientes illos philosophos coram discipulis suis una conflagentibus erubescerent, quibus nihil ad deum pertinere suadebant, quibus animas aut nullas aut non in pristina corpora redituras affirmabant! Etiam poetas non ad Rhadamanti nec ad Minois, sed ad inopinati Christi tribunal palpitantes! Tunc magis tragoedi audiendi, magis scilicet vocales in sua propria calamitate; tunc histriones cognoscendi, solutiores multo per ignem; tunc spectandus auriga in flammea rota totus rubens, tunc xystici contemplandi non in gymnasiis, sed in igne jaculati, nisi quod ne tunc quidem illos velim vivos, ut qui malim ad eos potius conspectum *insatiabilem* conferre, qui in dominum desaevierunt. 'Hic est ille', dicam, 'fabri aut quatuariae filius' של (כפי שמוכיח ההמשך, ביחוד הכינוי לאמו של 'tuariae filius'), ישו, הנודע מהתלמוד, מכאן ואילך מדבר טרטוליאן על היהודים). 'sabbati destructor, Samarites et daemonium habens. Hic est, quem a Juda redemistis, hic est ille arundine et colaphis diverberatus, sputamentis dedecoratus, felle et aceto potatus. Hic est, quem clam discentes subriperunt, ut resurrexisse dicatur vel hortulanus detraxit, ne lactucae suae frequentia commeantium laederentur'. Ut talia spectes, ut talibus exultes, quis tibi praetor aut

אמונה במה? אהבה למי? תקווה למה? — כי הנה החלשים הללו אף הם רוצים אי-פעם להיות חזקים, אין ספק בכך, אי-פעם תבוא גם "מלכותם" — בפיהם היא קרוייה כאמור פשוט "מלכות השמיים", הן שפלי-ברך הם בכלן אך על מנת להגיע לזה, הלא דרושים חיים ארוכים, משמע חיים מעבר למוות — אכן, חיי נצח דרושים על מנת לקבל במלכות שמיים זו שילומים על החיים ההם עלי-אדמות, חיים ש"באמונה, באהבה, בתקווה". שילומים על מה? על ידי מה?.. דומני שדנטה טעה טעות חמורה כשבפשטות מהלכת-אימים קבע על שער התופת שלו את הכתובת "אף אותי בראה האהבה הנצחית" —; לשער גן-העדן הנוצרי ואושר-הנצחים שלו, היתה הולמת וצודקת יותר הכתובת "אף אותי בראה השנאה הנצחית", מתוך הנחה, שמתוך לכתוב דבר אמת על שער השקר: כי מהו אושרו של גן-עדן זה?.. מסתבר שניתן לגחשו, אך בעניינים כגון אלה מוטב להיעזר בעדות מוסמכת ומפורשת ביותר שאין לזלזל בה, תומאס מאקווינוס, זה המורה הגדול והקדוש. בדיבור רך ככבש הוא אומר: "במלכות השמיים יחון המאשרים בעונשי הנידונים, למען יסיקו מאושרם יתר הנאה". או שמא רצונכם בצליל חזק יותר, מעין זה שבפיו של אבי-כנסייה עטור זרי נצחון, המייעץ לגוצרים שלו למנוע רגלם מהתענוגות האכזריים של הזירה — וטעמו עמו: "לשם מה אלה לכם? הרי האמונה מספקת יותר מזה", הוא אומר — despect. c. 29. ss — "משהו תוק פ"י כמה; הודות לגאולה הן נחונות לנו שמחות שונות לגמרי; במקום האתלטים באים קדושינו המעונים; ואם אנו רוצים דם, הנה דמו של ישו... ומה רב הצפוי לנו ביום ההוא, יום שובו אלינו, יום נצחוננו!" והחווה הנלהב ממשיך ואומר:

At enim supersunt alia spectacula, ille ultimus, et perpetuus iudicii dies, ille nationibus insperatus, ille de-

consul aut quaestor aut sacerdos de sua liberalitate praestabit? Et tamen haec jam habemus quodammodo per fidem spiritu imaginante repraesentata. Ceterum qualia illa sunt, quae nec oculus vidit nec auris audivit nec in cor hominis ascenderunt? Credo circo et utraque (אל הקוריןתיים א', 2, 9), cavea, et omni stadio gratiora מכוח האמונה! כך כתוב.

יודע נותרו לנו שאר מחזות: אותו יומדין אחרון שיימשך לעולם, אותו יום שהגויים לא פיללו, אף לגלגו לו, ובו יעלו על מוקד אחד דורות כה רבים ועולם כה ותיק! כמה מרהיב אותו מחזה! מה אתמה, מה אצחק, כיצד אנייל וארון כשאראה מלכים כה רבים ואדירים שלטי מה שנאמר, נתקבלו בשמיים, והנה ביחד עם זכס עצמו ועם חסידיו נאנקים הם בחשכות התהום! והנה גם מושלי המחזות, לודפי שם תאדון, נמסים בלהבות אכזריות יותר אף מאלה שבהן התעללו הם עצמם בנוצרים! נוסף עליהם אראה את הפילוסופים הללו כשיסמיקו לפני תלמידיהם הבורעים יחד עמהם, — תלמידיהם שפיתו אותם להאמין ששום דבר אינו נוגע לאל, ולימדום ששום גשמה לא תשוב ותחיה, ובוודאי לא תשוב אל גופה הקודם! וכן אחזה במשוררים כשהם רועים — לא בבית הדין של ראדאמאנטיס ומיגוס²⁶, אלא בשל המשיח שלא האמינו בו! אזי יישמעו משוררי הטראגדיה ביתר בירור, שכן ירימו קולם באסונם שלהם עצמם; אזי יובנו השחקנים, שכן תעשה אותם האש גמישים הרבה יותר; אזי ייראה הרפכ כשהוא כולו אדום במרכבתו הלוהטת; אזי יהבוננו באתלטים כשהם קופצים לא בזירות, אלא באש, — אלא שגם אז לא ארצה לראותם חיים, שכן אעדיף להסתכל עד בלי די במחזה של הללו אשר התעללו באדון, "הנה זהו", אגיד, "בן הנגר או בן הזונת... מחלל השבת, השומרוני ואחוז השד. זהו האיש שקניתם אותו מידי יהודה איש קריות, הוא שנתייטר בשוט ובאגרופים, שכבודו חולל ברוק, שהושקה תמרורים וחומץ. זה האיש שבחשאי גנבוהו תלמידיו למען ייאמר עליו שקם לתחיה, או שהורידו גנן לבל יינזק הירק שלו בשל ריבוי המבקרים". מי הוא הפריטור, הקונסול, הקויסטור או הכהן שיוכל בנדיבותו לספק לך מחזות ושמחות מעין אלו? אף על פי כן, הם כבר מוצגים לפנינו עכשיו, מכוח האמונה, בדמיון רחננו. ויתר על כן, מה טיבם

²⁶ מהמיתולוגיה היוונית. שני אחים, מלכי כרתים ושוטטים בשאול.

של אותם המחזות ששום עין לא ראתה, שום אוזן לא שמעה, ואף לא עלו בלבו של אדם? דומני שהם רצויים יותר מכל המקומות בחיאתרון ומן האצטדיון בכלל.

16

הבה ונגש לסיים. שני הערכים המנוגדים "טוב ורע", "טוב ורוע", ערכו קרב עלי-אדמות, קרב איום של אלפי שנים; ואף-על-פי שבגדר ודאי הוא, שהערך השני ידו מזמן על העליונה, עדיין מצויים מקומות בהם נמשך הקרב ללא הכרעה. ניתן אף לאמר, שבינתיים הוא התעלה למרומי שדה, לתחומים גבוהים יותר, ונעשה עמוק יותר, רוחני יותר: כך, שאולי אין לך היום סימן-היכר מובהק יותר ל"טבעים העליונים", ליצורים רוחניים יותר, מאשר היותם מפוצלים בעניין ההוא ומשמשים שדה-קרב של ממש לניגודים ההם. סמלו של קרב זה, הכתוב בכתב שמתנשא מני או על פני כל תולדות האנושות לקרוא-כל-אדם-בו, הוא: "רומא נגד יהודה, יהודה נגד רומא": בכל ימי עולם לא היה מאורע גדול מן הקרב הזה, מהצגת השאלה הזאת, מאיבת-מוות שבניגוד זה — רומא חשה ביהודי מעין ניגודו של הטבע, מעין סטרא אחרא שלה; ברומא ראו את היהודי כאשם ב"שנאה כלפי האנושות כולה": ובדין, כל עוד מן הדין הוא לראות את ישעו ועתידו של המין האנושי בשלטונם הבלעדי של ערכי האצילות, ערכיה של רומא. ומה היתה לעומת זאת הרגשת היהודים כלפי רומא? על כך מאותתים אלפי אותות: אך דיינו אם נשווה לנגד רוחנו את האפוקאליפסה של יוחנן, זו ההתפרצות הפראית ביותר מכל מה שנכתב, ומצפונה עמוס נקם. (אך נא לא להפחית במשקל העקביות העמוקה של האינסטינקט הנוצרי, שייחס ספר זה של שנאה ליוחנן דווקא, זה שליח האהבה, ואשר לו מיוחס האיוואנגליון של האהבה ההווה, הלוהטת —: אמת רבה צפונה בואת, ויהא רב כאשר הוא הזיוף הספרותי שהיה נחוץ לכך). הלא הרומאים היו כה חזקים ואצילים, שעד היום לא היו חזקים ונאצלים מהם עלי-אדמות, לא במציאות ולא בחלום; כל שריד

מהם, כל כתובת, הם מקור להתפעלות, בתנאי שתנחש מהו הכוח שזה כתבו. לעומת זאת היו היהודים עם-כוחני-הטינה בה"א הידיעה, בגאונות עממית-מוסרית שלא נמצא בדומה לה. דיינו אם נשווה עמם עמים מוכשרים כיוצא בהם, כגון הסינים או הגרמנים, ומיד נבחין מה בין מדרגה ראשונה למדרגה חמישית. ומי משני אלה היה עד כה המנצח, רומא או יהודה? אך הלא זה אינו מוטל כלל בספק: התבוננו נא בפני מי משתחוים היום כפני תמציתם של הערכים העילאיים כולם, ברומא זו עצמה — ולא ברומא בלבד, כי אם כמעט במחציתו של כדור הארץ; כל היכן שהאדם נעשה מרוסן או שרצונו להירסן — הכל משתחוים כידוע בפני שלשה יהודים ויהודייה אחת (בפני ישו מנצרת, בפני פטרוס הדייג, בפני אורג השטיחים פאולוס ובפני אמו של ישו הנזכר לעיל, המכונה מרים). זה מופלא ביותר: רומא היא שנכנעה ללא ספק. אמנם התרחשה בימי הרינוסאנס תחייה מרטיטה ומפוארת של האי-דיאל הקלאסי, של ערכיותם האצילה של הדברים כולם; כמו מת מדומה שנתעורר, החלה רומא עצמה לנוע מתחת למוקקה של רומא המיוהדת שנבנתה עליה ופניה פני בית-כנסת איקומני המכונה "כנסייה": אך עד מהרה חזרה יהודה וניצחה הודות לאותה תנועת הרסנטים העממי מיסודו (גרמנית ואנגלית), המכונה בשם "ריפורמאציה", יחד עם מה שנתחייב ממנה — חידושה של הכנסייה — ועמו גם חידוש שלווה בית-העלמין העתיק של רומא הקלאסית. בצורה מכריעה ועמוקה עוד יותר מאשר בעבר הרחוק, נחלה יהודה נצחון על פני האידיאל הקלאסי במהפכה הצרפתית: האצילות הפוליטית האחרונה שהיתה בנמצא באירופה, זו של המאות השבע-עשרה והשמונה-עשרה אלו התקופות הצרפתיות, התמוטטה מתחת ליצרי הרסנטי-מנט העממי. מעולם לא נשמעה עלי-אדמות תרועת נצחון גדולה מזו, לא הרעיש שאון התלהבות אדיר מזה; אמנם תוך כדי כך התרחש הדבר המפתיע ביותר, המבעית ביותר לעוצמה: האי-דיאל העתיק הופיע לפתע בהתגלמות מוחשית-גופנית

ונתגלה במלוא הפאר לעיניה ולמצפונה של האנושות — כנגד סיסמת הכוב הישנה של נוטרי-האיבה, סיסמת זכות היתר של הרוב, כנגד הרצון להשתפלות, להשפלה, לשוויונות, לשחיתות ולערבו של האדם, הרעימה שוב וביתר כוח וביתר פשטות וביתר חדירות סיסמת-הנגד האיומה והמלהיבה של זכות היתר של המעטים ביותר! כאצבע אחרונה שלוחה לעבר הדרך האחרת הופיע נפוליאון, זה האדם היחיד מכל היחידים, האחרון מכל המאוחרים שהיו עד כה על פני האדמה, ובו נתגלמה בבשר-ודם בעיית האידיאל הנאצל כשהוא לעצמו — שקלו נא, מה טיבה של בעייה זו: נפוליאון, זו הסינתזיה של לא-אדם ואדם עליון...

17

האם בכך תם ונשלם? האם בואת נגנו לעולם ועד זה הניגוד הגדול ביותר שבניגודי האידיאלים, או שרק נדחה, אם כי לימים רבים? וכי אין זה מן ההכרח שאי-פעם תתלקח בעירה איומה פי-כמה, כי עצורה ומצפה ומתכוננת פי-כמה? יתר-על-כן: וכי לא זהו הדבר שיש לשאוף אליו בכל כוחות הנפש? להתאוות אליו? אף לתבוע? כל מי שבנקודה זו יתחיל, יחד עם קוראי, להרהר, להמשיך את חוט המחשבה, לא על נקלה יגיע אל סוף פסוק — וזו סיבה מספקת לעצמי להגיע בכך לסוף פסוק, מתוך הנחה, שמזמן נתברר למדי מה הדבר שאני רוצה, שאני רוצה אותו דוקא בסיסמה מסוכנת זו הכתובה על בשרו וגוו של ספרי האחרון: "מעבר לטוב ולרוע"... לפחות אין פירושו "מעבר לטוב ולרע".

הערה: נוטל אני את ההודמנות, זו הניתנת לי לרגל מסה זו, על מנת להביע באופן גלוי ופומבי משאלה, שעד כה לא השמעתייה אלא אנטי-שיחה באוני מלומדים: שתימצא פאקולטה פילוסופית כלשהי, אשר תקנה את עולמה בהכריוה על פרסים מסייעים לחקר תולדות המוסר — והלאוי שספרי זה ישמש גורם דחף לזה. ומצד האפשרויות הטמונות בכך: אציג על דרך הצעה את השאלה הבאה, הראוייה

לתשומת-לכם של בלשנים והיסטוריקאים, לא פחות מוז של מלומדי-
הפילוסופיה, שמקצועם בכך:

"מה אפשר ללמוד ממדע הלשון ובמיוחד מהמחקר האתימולוגי,
לתולדות התפתחותם של מושגי המוסר?"

— מאידך, נחוץ גם להשיג את שיתופם של פסיכולוגים ורופאים בחקר
בעיות אלה (של עך כירות ההערכות המוסריות שעד כה): אם כי
בנושא מיוחד זה יש להשאיר בידי הפילוסופים המקצועיים לשמש
דוברים ומתווכים, באשר בדרך כלל הצליחו להמיר את היחסים הנוק-
שים והחשדניים ששררו תחילה בין הפילוסופיה מזה והפסיכולוגיה
והרפואה מזה, ביחסי חילופין ידידותיים ופריים ביותר. ואכן, כל
הלוחות הערכיים, כל "עשה" וכל "לא תעשה" הידועים להיסטוריה
או למדע האתנולוגי, זקוקים בראש וראשונה להארה ובדיקה פיס-
יולוגית, מכל מקום לפני ההארה והבדיקה הפסיכולוגיות; הכל
כאחד מצפים לביקורת מצד המדע הרפואי. השאלה: מה ערכם של
לוחות-ערכיים אלה ואלה או של "מוסר" פלוגי, חייבת לעבור את
מבחן הפרספקטיבות השונות ביותר: ובמיוחד יש לדייק דיוקים רבים
ככל האפשר לגבי השאלה "בעל ערך לצורך מה?" משנה, דרך משל,
שחוא בעל ערך ברור לצורך המשך קיומו של גזע (או לצורך חיזוק
כוח הסתגלותו לאקלים מסויים, או לקיום המספר הגדול ביותר של
בניו), אינו בעל משקל ערכי זהה כשהנדרש הוא גידול טיפוס חזק
ביותר. רווחתו של הרוב או רווחתו של המיעוט הן שתי השקפות
ערכיות מנוגדות: לראות בזה הראשון את הערך הגבוה יותר
כשלעצמו, זה עניין לתמימותם של ביולוגים אנגליים... על כל
המדעים מוטל מעתה לסלול דרך למשימת העתיד של הפילוסוף:
אם נראה משימה זו בכך שעל הפילוסוף מוטל לפתור את בעיית
הערך, לקבוע את סולם הערכים.

מאמר שני
אשמה, מוסר כליות ודומיהם

1

לגדל חיה שביכולתה להבטיח — האם לא זהו התפקיד
הפאראדוקסלי שהטבע הציב לעצמו ביחס לאדם? האם לא זו
הבעייה בה"א הידיעה, הנודעת מן האדם?.. העובדה, שבעייה
זו במידה רבה כבר נפתרה, תתמיה יותר את מי שמחשיב
במידה מספקת את הכוח הנגדי, כוח השיכחה. והשיכחה
כלל אינה בגדר כוח האינרציה, כפי שמאמינים האנשים השט-
חיים, כי אם אדרבא, היא כוח אקטיבי, יכולת עצירה חיובית
במלוא מובן המלה; ליכולת זו יש לייחס את העובדה, שכל
מה שעובר עלינו, כל חוויותינו, כל מה שחודר לקרבנו, מגיע
לתודעה שלנו בעת תהליך עיכולו (מותר לכנותו "הבלעה
בנפש"), לא יותר משמגיע אליה התהליך האלף-אנפי שהזנתנו
הגופנית עוברת בו, מה שמכונה "הבלעה בגוף". לסגור לשעה
קלה את דלתותיה ותלונותיה של התודעה; לא להיות מופרע
על ידי המולה והקרוב המתחוללים בעולם התחתון של הנפש,
בה מוצבים בסירוגין זה לצד זה וזה כנגד זה האיברים המשר-
חים; מעט שלווה, מעט Tabula rasa¹ של התודעה, על מנת
שיהיה שוב מקום בשביל החדש, בראש וראשונה בשביל תפקי-
דים ופקידים נאצלים יותר, בשביל שליטה, ראיית הגולד, הועדה
לעתיד (שהרי האורגניזם שלנו בנוי בצורה אוליגארכית) —
הנה זו תועלתה של השיכחה האקטיבית כאמור, זו שהיא
בחינת שומר הסף, ממונה על הסדר הנפשי, על השקט ועל הטכס.
ומן הראוי מיד לעמוד על כך, באיזו מידה לא ייתכנו ללא שיכחה
שום אושר, שום עליצות, שום תקווה, שום גאווה, לא שום

¹ לוח חלק.